

■ Je tomu více než sto let, kdy se uskutečnila zásadní změna v zemědělském školství v našich zemích. Do roku 1864 nebylo ve vyučování zemědělství žádné jednotné soustavy. Zemědělské školy byly zakládány předtím kláštery a pak hlavně feudálními velkostatky pro vzdělání svých úředníků. To byl obecný vývoj v celé střední Evropě.

Po roce 1848 je vývoj v zemědělském školství charakterizován intenzivnějším zakládáním zemědělských škol jako důležitého prostředku pro šíření zemědělského pokroku. Zemědělské vyučování nebylo již spojováno s jinými středními školami a přecházelo z rukou velkostatku nejdříve do péče spolků a měst, a pak země a jiných institucí. Do roku 1850 trvala např. škola krumlovská udržovaná Schwarzenberským velkostatkem. Při velkostatku byly i lesnické školy; jiné velkostatky zřizovaly občasné zemědělské vyučování (v Blatné, Podmoklí, Lovosicích), což byly vlastně kursy pro výchovu šafářů a čeledínů pro feudální a později i kapitalistický velkostatek.

V r. 1864 došlo k zásadní změně v zemědělském školství:

1. Zřizování zemědělských škol přejímaly země nebo okresy nebo města za podpory zemské. Soukromé zemědělské školy ať na velkostatkách, nebo školy jednotlivců nebo zemědělská oddělení při reálkách, zanikly. Byl uskutečněn princip: nikoli školy soukromé, ale veřejné.

2. Namísto dosavadního živelného a nesoustavného vývoje škol byla vyslovena v Čechách zemským zákonem z r. 1864 zásada soustavy zemědělských škol (podobně tomu bylo i na Moravě). Mělo se vybudovat školství o třech stupních: a) školy rolnické jako první stupeň, b) vyšší školy hospodářské, c) vysoká škola hospodářská, k čemuž tehdy ještě nedošlo.

3. Místo ojedinělého zakládání škol měly být zakládány zemědělské školy ve všech hlavních zemědělských oblastech (oblastní princip).

4. Byl zaveden všude český jazyk vyučovací — mimo německých zemědělských škol v poněmčených oblastech — zatímco do té doby ve velkostatkářských školách se vyučovalo většinou německy.

5. Odstranila se roztržičnost ve výuce a byly zavedeny jednotné učební osnovy.

Před sto lety byly založeny zemědělské školy, které trvají dodnes. V roce 1863 vznikla rolnická škola v Chrudimi, o rok později v Hracholuskách u Roudnice. Roku 1865 byla zřízena první česká rolnická škola na Moravě

v Přerově, o rok později vyšší hospodářsko-průmyslová škola v Táboře a v Libverdě.

Poté vznikaly další zemědělské školy, ale jejich soustava, proklamovaná roku 1964, byla uskutečňována jen pomalu a zejména účast malorolnictva na školském vzdělání byla po celou dobu kapitalismu nedostatečná.

Stoleté jubileum uskutečňování první soustavy zemědělského školství v našich zemích dává příležitost k osvětlení jejich hlavních vývojových rysů.

ZEMĚDĚLSKÉ ŠKOLSTVÍ NA SKLONKU FEUDALISMU

Zemědělské školství se ve všech státech vyvíjelo v závislosti na obecném stupni vzdělanosti, na panujícím politickém řádu, na úrovni věd a na hospodářských poměrech.

Tak jako školní vzdělání bylo zprvu přístupné nejbohatším vrstvám, tak i zemědělské vzdělání si mohli dopřát jen ti, kdo měli prostředky nebo se jim dostalo odjinud podpory. Je pravda, že i feudálové si vybírali do svých škol zřizovaných od konce 18. století i chudší nadané děti, které jim doporučili obyčejně místní kněží; to však bylo ve vlastním zájmu feudálů, aby měli schopné úředníky, kteří by jim byli věrni a rozmnožovali nejlépe jejich zisky.

Názor, že zemědělství může být provozováno pouze tradicí přenášenými zkušenostmi, bez zvláštního vyučování, platil v rolnickém hospodaření obecně po celý feudalismus a vyzníval ještě velmi životně, i když ve slábnoucí míře, v kapitalismu. To byl rozdíl ve srovnání s velkostatkem, jehož majitelé si mohli opatřit vzdělání, a proto dovedli většinou pochopit, že odborně vzdělaní zemědělství úředníci jsou schopni jim lépe hospodařit.

Do konce feudalismu nebyl žádný systém v odborném zemědělském školství, nebylo také centrálního řízení zemědělského vzdělání. Zemědělské školy různého stupně vznikaly živelně z mnoha příčin.

Zemědělství po roce 1750 se dostalo do první dlouhodobé konjunkturální vlny, jejíž raně kapitalistická povaha počala se projevovat v posledním století feudalismu. Velkostatek — na rozdíl od poddaných — jí plně využil ve svůj prospěch. Změny v systémech hospodaření po roce 1750 vyžadovaly odborně zdatnějších hospodářských úředníků, než tomu bylo v ryzím trojhonném hospodaření. Myšlenka zakládat školy ke vzdělání hospodářských úředníků zrála dlouhou dobu, od první klášterní zemědělské školy v Břevnově (1728—1738) až do poslední čtvrtiny 18. století, kdy vzniklo na velkostatech více škol, z nichž nejvyšší úrovně dosáhla škola krumlovská (1799—1850).

Charakteristickým rysem těchto škol bylo:

1. Úzké spojení výuky s praxí; přednášeli zemědělství úředníci, kteří měli nejlepší výsledky v praxi.

2. Byly zakládány na nejvzornějších statcích, např. v Souticích (pokrokový hospodář Josef F. Putéani), v Krumlově, v Lánech a jinde. Také na vzorně obhospodařovaných lesních velkostatech byla zakládána lesnická učiliště pro vzdělání lesních úředníků (Zlatá Koruna, Krumlov, Blatno u Chomutova aj.).

Působil tu i příklad ciziny, kde byly rovněž podobné školy zakládány, stejně jako školy zřizované u nás byly podnětem pro cizinu (např. škola krumlovská). V Uhrách bylo založeno r. 1797 vyšší zemědělské učiliště v Keszthely u Blatenského jezera; je to jedna z mála zemědělských škol ve střední Evropě, která dosud existuje, nyní jako vysoká škola zemědělská.

Zejména působením švýcarského pedagoga J. J. Pestalozziho vznikala zemědělská učiliště sloužící již také rolnické a malorolnické výrobě (u nás pokus Schönfeldův v Trnové u Zbraslavi v letech 1791 až 1799, škola Fellenbergova ve Švýcarsku r. 1804 aj.). Tyto školy neměly však dlouhého trvání, mládež

z malorolnických rodin nemohla do škol chodit, neměla na to peněz, a drobná hospodářství nemohla postrádat pracovní síly.

Je třeba se zmínit i o výuce zemědělství na školách k povznesení řemesel, živností a průmyslu, i u reálných škol (v Rakovníku, Brandýse n. Labem, Liberci atd.), o výuce zemědělství na ústavech bohosloveckých (Budějovice, Hradec Králové, Litoměřice) nebo při farních a hlavních školách (Horažďovice, Klatovy, Žitenice aj.).

Trvání těchto zemědělských škol nebo výuky zemědělství při různých školách nebylo jednotně řízeno, nebylo dost vzdělaných učitelů a školy často zanikaly po krátkém trvání.

Katedra zemědělství při technice, která sem byla převedena z University Karlovy r. 1812, na níž působil pouze jediný profesor přednášející encyklopedicky nauky o zemědělství, trvala po celou dobu feudalismu a 58 let za kapitalismu. Nepodařilo se realizovat návrh zemského sněmu z r. 1811, aby při technice byl zřízen úplný ústav zemědělský, který by mohl vychovávat nejen úředníky, ale také zemědělské učitele. Ani Moravsko-slezské společnosti se nepodařilo uskutečnit svůj návrh z r. 1816 o zřízení samostatné (tj. vysoké) školy zemědělské na Moravě.

PRVNÍ OBDOBÍ VÝVOJE ZEMĚDĚLSKÉHO ŠKOLSTVÍ ZA KAPITALISMU

Na samém sklonku feudalismu vynořovala se myšlenka zakládání zemědělského školství, jako prostředku pro zvýšení úrovně hospodaření, stále častěji. Vlastenecko-hospodářská společnost požadovala v r. 1842, vedle zakládání rolnických škol, také vyšší zemědělské učiliště v Praze. Bylo již mnoho příkladů i v cizině např. Thaeerova zemědělská akademie založená na jeho statku v Möglinu r. 1806, dále akademie v Hohenheimu 1818, v Jeně 1826. Ve Francii to byl Institution royale agronomique, který založil Mathieu de Dombasle v Grignonu r. 1822; v carském Rusku bylo zřízeno vyšší učiliště v Gorkách r. 1840.

U nás propagoval v letech 1844—1848 zřízení samostatného vyššího institutu zemědělského A. Komerš, který o tom vydal samostatný spis s propracovaným programem. Od roku 1848 počíná se projevovat i státní péče a péče zemské správy o zemědělské školství, jak o tom svědčí návrhy prvního rakouského ministerstva zemědělství (1848—1853) i jednání zemědělského kongresu zástupců a znalců z rakouských zemí ve Vídni v téže době. Nižší školy měly zakládat hospodářské společnosti v jednotlivých zemích.

Zemědělské učiliště vysokoškolského typu, které se tehdy nazývalo buď vyšší učiliště, či vyšší institut, ministerstvo nenavrhovalo, nechtějíc připustit, aby i slovanské země měly vysoké školy zemědělské. Převzalo raději na státní útraty r. 1850 německou vyšší školu v Uherském Starohradu (Ungarisch Altenburg). Uherský Starohrad patřil, až do vzniku dualismu v r. 1867, k Dolním Rakousům a učiliště v něm představovalo jediný ústav vysokoškolského typu v Rakousku. Bylo navštěvováno i posluchači z českých zemí, kteří doma nejvyšší stupeň zemědělských škol neměli.

Oktrojovaná říšská ústava z 4. 3. 1849 přesunula zemědělské záležitosti do kompetence sněmů a ministerstvo orby vydalo usnesení o zřizování rolnických škol ve všech zemích z podnětů hospodářských společností. Připomnělo, že u mládeže samé se má budit zájem o zemědělství již na obecné škole.

Vlastenecko-hospodářská společnost v Praze po výzvě ministerstva vytvořila na podnět svého tajemníka prof. J. T. Lumbeho zvláštní výbor, který za účasti Komerse a Horského vypracoval učební osnovu zemědělských škol. Společnost se poté usnesla na základních stanovách pro zřizování rolnických škol v Čechách ke vzdělání „samostatných výkonných hospodářů i hospodářských

dohlížitelů a šafářů při velkostatech". Úkol rolnických škol se tu spatřuje v dokonalejším vyučení zemědělského provozu, v obrátném vykonávání prací, ve zdokonalení vědomostí zemědělských i základních, v přírodních vědách především. Z hlediska ekonomického klade se důležitost na „rozpočet podniků“ a připomíná se, že škola má vést „k návyku pracovitosti, pořádnosti, čistoty a vážnosti zákona“. Má ze zříditi na racionálním hospodářství vzorně vedeném, ale tak, aby majitel statku kvůli škole neutrpěl sebemenšího snížení výnosu, naopak aby dosáhl ještě vyššího.

Páteří výuky měla být práce na statku, tak aby žák přijímaný od 16 let věku, jako dělník dokonale sám práci vykonával a naučil se ji organizovat a řídit. Vyučování mělo být tříleté, praxi měl učit správce statku, teorii zvláštní učitelé rolnictví dobře znalí, škola měla mít dobré sbírky a pokusná pole. Vyučování mělo být spojeno s častými obchůzkami po hospodářství s náležitým výkladem a s exkurzemi na jiná hospodářství. Žáci mají bydlet a stravovat se v ústavu, a to tak jako vesničané v okolí; ústav jim opatřuje šaty pro všechny stejné. Za své práce mají být podle zásluhy a běžných mezd placeni. Majitel statku je protektorem, vrchní řízení přísluší řediteli Vlastenecko-hospodářské společnosti, dozor vykonává sama společnost svým výborem. Náklad na školu asi při 18 žácích je odhadován ročně na 2000 zl; chovanci měli platit ročně 50 zl (převedeno podle cen žita na dnešní měnu asi 2000—2500 Kčs). Náklad na stravu a prádlo se měl zaplatit mzdou za práci žáků (od „učenců“ — tj. chovanců — komanou).

Navržené spojení výuky s praxí mělo svůj vzor z minulých škol, např. ze školy Schönfeldovy v Trnové, z krumlovské školy aj.

Vlastenecko-hospodářská společnost se usnesla, aby v r. 1850 byly zřízeny v Čechách jen dvě rolnické školy, jedna v poněmčeném území na panství Františka Thuna-Hohensteina a druhá v českém kraji, na dvoře Rabíně na Schwarzenberském panství libějickém, které povzněl jeho hospodářský ředitel František Horský, jenž se stal též ředitelem školy. Za ředitele školy v Libverdě byl vyvolen další vynikající odborník, A. E. Komers.

Obě školy měly vychovávat rolnický dorost, nastávající hospodáře rolnických usedlostí, dále pak budoucí úředníky velkostatků. Vzhledem k vysokému platu, který žáci měli platit, mohli si dovolit navštěvovat školy hlavně synové statkářů nebo ti uchazeči služeb na velkostatku, kteří dostali podporu od velkostatkářů.

Systém výuky v Rabíně byl odstupňován podle předběžného vzdělání posluchačů. Ve všech ročnících (školy byly dvouleté) byly v podstatě stejné vyučovací předměty rozlišené prohloubeností výkladu. Už v prvním ročníku učilo se zhruba všem předmětům, v dalším roce se nauky opakovaly a prohlubovaly.

Protože se však přihlašovali na obě školy, kromě uchazečů s obecnou školou, také absolventi gymnasií a reálků se zemědělskou praxí, a to mohli být jen synové ze zámožných rodin, vycházela z obou škol převaha absolventů hledajících úřednická místa na velkostatech.

Ukázalo se proto nutné zřídit oddělení pro žactvo s vyšším předběžným vzděláním. V Libverdě se tak stalo už v r. 1852/53, a v r. 1856 bylo zřízeno vedle rolnické školy samostatné vyšší učiliště. V Rabíně se stala škola od r. 1858 tříletou; kdo chtěl nebo měl vyšší předběžné vzdělání, mohl vystoupit dříve.

Škola v Libverdě s vyučovacím jazykem německým našla větší podporu; byla převzata r. 1866 do péče země, což se nestalo s českou školou v Rabíně, která zanikla r. 1867. Schwarzenberg, který ji vydržoval, místo dosavadní veřejné školy zřídil o rok později soukromý ústav o třech ročnících pro výcvik svého úřednictva, který trval až do r. 1892. Funkci původní školy rabínské převzala pak česká Vyšší hospodářská a hospodářsko-průmyslová škola v Táboře založená v r. 1866, která podobně jako škola libverdská byla přeměněna r. 1884 na Vyšší

zemský hospodářský ústav a od r. 1900 na zemskou hospodářskou akademii. Libverdská škola existovala od r. 1866 do r. 1884 jako zemská vyšší hospodářská a hospodářsko-průmyslová škola, poté do r. 1900 jako zemský vyšší hospodářský institut a od té doby jako zemská hospodářská akademie, podobně jako škola tábořská.

Tyto dvě školy ovšem po r. 1850 nestačily. Na mnohých místech byly proto zřizovány tzv. „vyšší hospodářské školy“ jako součást všeobecně vychovávacích ústavů.

V Praze založil takovou školu Jan Jungmann r. 1853, ale trvala jen po krátkou dobu. Jinou, již významnější školu založil dr. František Čupr. Z národnostních příčin byl bez pense a odbytného zbaven profesury na akademickém gymnasiu v Praze; vymohl si po r. 1853 povolení ke zřízení soukromého českého vyučovacího ústavu na statku Kolčavce u Libně, odkud jej přeložil do Prahy a Kolčavku změnil v soukromé vyšší zemědělské učiliště. Byla to vlastně trojtřídní střední zemědělská škola; měla dobré učitelské síly a dobrou pověst i za hranicemi. Vyšší hospodářská škola v Táboře zřízená v r. 1866 však brzy odvedla škole na Kolčavce nejlepší učitele a také značnou část žactva, neboť měla lepší vybavení, takže r. 1871 škola na Kolčavce zanikla.

I v jiných rakouských zemích vznikaly od r. 1850 zemědělské školy různých stupňů — v Dolních Rakousích Neuaigen 1850, v Haliči Dublany u Lvova 1855 atd. Byly zřizovány buď velkostatkáři pro výchovu jejich zaměstnanců, nebo spolky i soukromými podnikateli.

Dosavadní vývoj zemědělských škol neuspokojoval; pociťovala se potřeba škol veřejného rázu. K uskutečnění došlo s novým ústavním životem po r. 1860. V r. 1863 založilo rolnickou školu město Chrudim, o rok později ji umístilo v najatém dvorci hraběte Šporka. Obce okresu roudnického založily rovněž v r. 1864 rolnickou školu v Hracholuskách, v r. 1862 vznikly rolnické školy v Opočně (trvala jen dva roky) a v r. 1863 ve Stěžerách (ředitel J. B. Lambl, škola trvala jen tři roky) a 1862 německá rolnická škola v Kadani usťavená hospodářskými spolky okresu kadaňského a žateckého. Rozmach zemědělského školství v letech 1850—1864 nebyl tedy nijak rozsáhlý.

Únorová ústava přikázala péči o zemědělství opět zemím, zemské sněmy zahájily pak jednání o zakládání nových škol. Jejich vývoj je spjat s činností J. B. Lambla, zejména od doby jeho působení jako učitele zemědělské školy v Libverdě. V r. 1861 podal jako poslanec zemského sněmu hned na prvním zasedání návrh, aby byly zřizovány v dostatečném počtu zemědělské školy pro zemědělství a zemědělský průmysl, který se po celé 19. století považoval za součást zemědělství. Lambl se tímto problémem zabýval již delší dobu, získal v témže roce doktorát na universitě v Jeně za vědeckou práci o zemědělském vyučování.

K projednávání návrhu došlo až v r. 1864; Lambl jej doplnil výsledky svých studijních cest po mnoha evropských zemích. Usnesení zemského sněmu z 13. 4. 1864 stalo se základem rozvoje českého zemědělského školství. Odstraňovalo dosavadní roztržitost ve výuce a dalo pevnější soustavu celému zemědělskému školství. Podle něho mohly zakládat zemědělské školy obce, spolky i osoby soukromé. Mohou být prohlášeny za zemské, byly-li zřízeny podle zásad zemského výboru, a pak budou podporovány ze zemského fondu.

Zemský zákon z roku 1864 rozeznával trojí druh škol. Nejnižší byly tzv. školy rolnické, střední stupeň představovaly vyšší školy hospodářské a hospodářsko-průmyslové, nejvyšším stupněm měly být Vysoké školy hospodářské — akademie, které ovšem uskutečněny nebyly.

Trojdiílnnou soustavu zemědělského školství přijalo za svou i ministerstvo orby r. 1868. Školy rolnické měly poskytnout vzdělání budoucím rolníkům i úředníkům nižšího stupně na statcích. Školy druhého stupně měly za úkol vychovat hospodáře, většinou úředníky na velkostatech a vedoucí pracovníky v zemědělském průmyslu, který byl součástí hospodaření velkostatku.

Sněm žádal, aby bylo pamatováno i na vzdělání rolnických dcer, a aby již na obecných školách se vyučovalo základům zemědělství, a proto si mají učitelé obecných škol doplnit v tomto směru své vzdělání.

Po vydání tohoto zákona přibýly v Čechách v letech 1864—1872 k dosavadním školám v Rabíně, Libverdě, Chrudimi, Kadani další rolnické školy — v Táboře, v Hracholuskách (Roudnice), v Písku, v Klatovech a pomologický ústav v Troji.

Na Moravě vznikla první česká rolnická škola r. 1865 v Přerově, příčiněním olomoucké pobočky Moravsko-slezské hospodářské společnosti v Brně, zásluhou prof. J. R. Demla r. 1866 v Ivančicích a roku 1867 ve Velkém Meziříčí. Naproti tomu byly založeny přibližně v téže době 1864—1868 rovněž tři německé rolnické školy v Novém Jičíně, v Šumperku a ve Znojmě. Rolnická škola v Kroměříži byla založena r. 1874.

Ke zřízení středních škol hospodářských došlo na Moravě a ve Slezsku mnohem dříve než v Čechách. Zatímco rolnické školy v Chrudimi, Roudnici a německá v Kadani byly změněny ve střední hospodářské školy až v letech 1885—1887, škola v Horních Heřmanicích založená hospodářským spolkem pro severozápadní Slezsko v r. 1869, byla převedena již r. 1872 na střední hospodářskou školu. Sněmovním usnesením r. 1875 byly změněny rolnické školy v Přerově a německá v Novém Jičíně ve střední hospodářské školy, přičemž původní rolnická škola přerovská vydržovaná okolními hospodářskými spolky, byla přeložena do Klášterního Hradiska u Olomouce.

Zemědělské školství si nesnadno razilo cestu do života pro malou podporu, nedostatečné pochopení a porozumění. Dokonce v témže období zanikly školy v Rabíně, na Kolčavce a po 2—3letém trvání i školy v Opočně a ve Stěžerách. Škol bylo málo, byly vzdálené, náklady na studia byly vysoké, zejména u studentů, kteří nemohli denně do školy chodit a museli v místě školy bydlet. Poptávka po absolventech ze strany velkostatku byla však velká, a proto školy navštěvovali ve značném počtu uchazeči počítající po absolutoriu se službou na velkostatech, nikoli s prací na rolnických hospodářstvích.

Rolnické školy byly zpočátku málo navštěvovány syny rolníků, zcela minimálně nebo vůbec ne syny malorolníků. Vysoké pracovní vypětí v malorolnických hospodářstvích, které trvalo po dobu kapitalismu, bylo vždy vážnou překážkou vzdělání v početných malorolnických rodinách. Na vzdělání nebyly ani peníze, ani čas. Nižší úroveň vzdělání rolníků, zvláště malých, bránila pochopit důležitost odborných zemědělských škol.

Statkáři a větší rolníci mohli dopřát vzdělání svým synům ve větší míře. Posílali je nejprve na střední školy a pak teprve na rolnické nebo vyšší hospodářské školy. To vedlo k tomu, že rolnické školy musely zařazovat více teoretických výkladů v učebních osnovách a domáhaly se změny svých stanov, čehož dosáhly v r. 1884, kdy zemský sněm reorganizoval zemědělské školství.

Po roce 1860 vznikly také nové čeledínské školy zakládané velkostatkáři pro potřebu velkostatku. K čeledínským školám v Blatné (1840—1845) a v Podmoklích (1846—1850) přistoupily školy v Neumětělicích (1861—1862), v Lovosicích (1865—1868), v Ulici (1867—1872).

Vyjma školy lovosické, která byla převedena pak do Rabína, zanikaly tyto školy po krátké době z nejrůznějších příčin, především pro nechuť posluchačů samých, jimž po absolvování škol se dostávalo téhož platu jako dělnictvu bez vzdělání. Nebyl také dostatek učitelů a velkostatkářům se zdály náklady na udržování škol tohoto druhu příliš velké.

Po r. 1872, kdy byla založena škola v Klatovech, nastala v Čechách stagnace ve zřizování zemědělských škol až do r. 1884, nepřehlížíme-li k úpravám a zdokonalení zemědělského vyučování.

V celém období velké vzestupné konjunktury kapitalismu — od let 1840 do doby krize po roce 1878 — bylo v rolnictvu velmi rozšířeno klamné zdání, že lze hospodářit bez odborného školního vzdělání, vždyť i tak bylo hospodářství rentabilní. Šetřilo se náklady na vzdělání na nepravém místě. Doba krize po r. 1878 však brzy ukázala, že je nutno zvyšovat odbornou úroveň řízení, mají-li rolníci v kapitalismu, kde nemohli očekávat od státu účinnou ochranu, účinněji čelit krizi. K tomu přistoupila ještě další okolnost — často nejednotnost názorů o pořadí účinnosti faktorů zvyšujících odbornou úroveň řízení rolnických hospodářství.

Uveďme jako příklad diskusi na shromáždění zástupců „hospodářských spolků a promyslných (tj. racionálních) polních hospodářů“, které svolal F. Horský 28. 7. 1863 do velké síně karolinské v Praze. Účastníci se měli vyslovit o tom, jaké prostředky považují za nejužitečnější ke zvýšení odbornosti v řízení, jež má vést k největšímu a trvalému výtěžku z rolnických hospodářství. Diskutovalo se tehdy o třech hlavních prostředcích vedoucích k rozvoji zemědělství: hospodářské spolky, zemědělské školy a vzorná vzorová hospodářství.

Horský sám vycházel z ekonomicky naprosto odůvodněného požadavku, aby ve všech rolnických hospodářstvích byla urychleně zavedena nová soustava střídavého hospodaření. Rozvinul širokou akci „systemizování“, tj. zavádění této nové soustavy do praxe, a sám přebíral přitom osobní účast. Bvl přesvědčen, že nejužitečnějším prostředkem jsou vzorná hospodářství ať velkostatkářská, či rolnická, která působí okamžitě jako vzor hospodaření na zlepšení všech rolnických hospodářství dané oblasti. Hospodářské spolky mají proto usilovat především o zřizování vzorných hospodářství. Zemědělské školy ovšem nezavrhoval, ale považoval jejich vliv za dlouhodobý, kdežto vzorných hospodářství za okamžitý. Mnoho hospodářů na shromáždění s ním souhlasilo.

Místo jediné správné cesty, usilovat o intenzivní působení všech faktorů zemědělského pokroku v náležité proporcii, přičemž zemědělským školám patří přední místo, přispěl Horský k zeslabení snah po zřizování zemědělských škol. Tím se tříštila jednotnost úsilí o okamžité zavádění všech faktorů zemědělského pokroku. Vzorová hospodářství, která nejvíce propagoval, jsou trvalým účinným faktorem, ale tehdy k němu chyběl hlavní předpoklad, početný sbor zemědělských poradců, kteří by tento velký úkol mohli uskutečnit.

Trvalou překážkou rozvoje českého školství vůbec byly poměry národnostní. Germanizační úsilí trvalo v různé intenzitě po celou dobu existence Rakousko-Uherska. Zásada rovnoprávnosti jazykové byla sice proklamována již v r. 1848, ale teprve zemským zákonem z 18. ledna 1866 bylo konečně českému jazyku zajištěno na školách jeho právo a utrakvismus škol byl zrušen.

Vědomí o důležitosti vzdělání v mateřském jazyce rostlo s národním obrozením. Na městských školách se do té doby učilo jen německy. Hlavní školy měly jen první třídu českou, ve druhé se vyučovalo už oběma jazyky, ve třetí třídě pouze německy; to byl postup germanizace českých dětí. Někde byli čeští žáci pokutováni, promluvili-li ve škole česky. Ale i potom všechn život škol byl podřízen vídeňskému centralismu na úkor kulturního rozvoje českého i slovenského národa. Také církve vyvíjela snahu udržet si vliv nad školami a ne-

dbala národních požadavků. Potlačovala české národní vědomí, vymohla si např. ještě roku 1892 zákaz oslavovat na školách třísté výročí J. A. Komenského. Zejména Slezsko se germanizovalo. Německá agitace vedla v čele s „Schulvereinem“ boj o každé české dítě ve smíšených územích. Ústřední matice školská založená r. 1880 mohla proti tomu jen slabě bojovat. Zemská školní rada v Čechách vydala 8. srpna oběžník, jímž bylo dáno rodičům zcela na vůli, chtějí-li posílat dítě do českých nebo německých škol. Ale jak se mohli čeští rodiče svobodně rozhodovat tam, kde byli pod nátlakem hospodářské moci. Jak se mohli zejména dělníci rodiče svobodně rozhodovat pro českou školu, hrozilo-li jim propuštění z práce.

Podobně tomu bylo i s českými školami zemědělskými, i když byla povolena výuka českým jazykem dříve než na jiných městských školách. Vídeňská vláda v tom neviděla tak velké nebezpečí pro své germanizační snahy jako u jiných městských škol, z nichž vycházela inteligence uplatňující se v úřadech, kde měla němčina přední místo.

Avšak sám nepoměr škol českých a německých ve srovnání s podílem českého a německého obyvatelstva mluví jasně ve prospěch německého zemědělského školství po celou dobu 19. století. Českou vysokou školu zemědělskou odpírala vídeňská vláda českým zemím vytrvale až do r. 1906, veterinární odepřela vůbec. Českou lesnickou školu odpírala až do zřízení školy v Písku v r. 1885.

VÝVOJ ZEMĚDĚLSKÉHO ŠKOLSTVÍ A VZDĚLÁNÍ OD ZEMĚDĚLSKÉ KRIZE LET 1878 DO R. 1914

Vývoj zemědělského školství od počátku zemědělské krize je charakterizován stoupajícím poznáním o prvořadě důležitosti zemědělských škol ve zvýšení odborného vzdělání, vlivem některých evropských zemí s vyvinutým zemědělským školstvím, stálým odpíráním české vysoké školy zemědělské vídeňskou vládou.

Změněné poměry hospodářské a potřeba soustavnějšího vzdělání rolnictva vedla zemědělskou radu v letech 1881–1883, po příslušné anketě odborníků, k vypracování návrhu o reorganizaci zemědělského školství, který byl pak zemským sněmem projednán a schválen r. 1884. Tím byla určena vývojová linie zemědělského školství, založená na několika stupních výuky, až do r. 1914.

OBECNÉ ŠKOLY A VÝUKA ZEMĚDĚLSTVÍ

Usnesením z r. 1884 měly být počátky vyučování zemědělství položeny již do obecné školy, a to zavedením čítanek s větším počtem článků o zemědělství, dále zřizováním školních zahrad a pokračovacích škol. Proto je třeba na učitelských ústavech rozšířit výuku o zemědělství a pořádat zemědělské kursy pro učitele obecných a měšťanských škol.

Organizování, zřizování a udržování pokračovacích hospodářských škol bylo dohodnuto mezi zemskými výbory a ministerstvem orby již r. 1869 a r. 1886 byly převzaty do správy ministerstva kultu a vyučování. Podle přání zemského sněmu měly být zřízeny v každém okresu 2–3 takové školy, a bude-li třeba, měla se naříditi i povinná návštěva, což se ovšem stalo málokde.

Až do r. 1914 byla poskytována 13- a 14leté zemědělské mládeži ve školách úleva ve školní docházce. Výuka pro ně trvala ročně jen 6 měsíců, od 1. listopadu do 30. dubna, aby mohla mládež od 1. května do 31. října pracovat v zemědělství. Tím trpělo ovšem základní vzdělání zemědělské mládeže. K venkovským obecným školám měla se proto připojit pro tuto mládež pro 15. a 16. rok věku výuka, po 5 mě-

sící v zimě 4 hodiny týdně. V cizině, zejména v Anglii, Dánsku a Německu, bylo toto pokračovací školství velmi rozšířeno. Prusko organizovalo dokonce tříleté pokračovací kursy po 5 měsíců 6 hodin týdně.

Pokračovací škola měla doplnit obecné vzdělání žáků a dát jim základní vědomosti také o zemědělství. Vzhledem k tomu, že návštěva byla dobrovolná, že nebyl dostatek odborně školených učitelů, dobrých a účelných osnov a nebyla dostatečná hmotná podpora, existovaly tyto pokračovací školy před první světovou válkou jen v málo obcích českých zemí. Školská komise říšské rady se tímto druhem školení zabývala od r. 1907. Navrhovala se větší hmotná podpora, důkladnější vzdělání učitelů v oboru zemědělství, státní dozor, zlepšení výuky tak, aby pokračovací škola náležitě připravovala žáky vstupující do zemědělských škol. Velkých úspěchů v tomto druhu zemědělské výuky však dosaženo nebylo. Počet pokračovacích škol vzrostl od r. 1896 do r. 1913 ze 47 na 114 českých (v tom 9 dívčích) a 22 německých. Naproti tomu jich bylo v Německu před 1. světovou válkou asi 8000.

ZIMNÍ HOSPODÁŘSKÉ ŠKOLY

Vývoj této první kategorie zemědělských škol je nejrychlejší ze všech druhů zemědělských škol. Byly zřizovány zejména na základě zmíněného usnesení sněmu z r. 1884, ač již předtím byla první taková škola založena v r. 1880 v Místku na Moravě a v r. 1883 v Jičíně (česká) a v Šluknově (německá). Částečným vzorem při jejich zakládání byly zimní hospodářské školy lidnatých jihoněmeckých krajů.

V letech 1884—1890 bylo v Čechách těchto škol již 20, a to českých i německých, jichž přibýlo do r. 1914 ještě 9. Na Moravě a ve Slezsku byly ještě rozšířenější; jejich počet dostoupil do r. 1914 asi 40. Měly za úkol poskytnout zemědělské mládeži ve věku 15—18 let přiměřené teoretické vzdělání v době co nejkratší a co nejmenším nákladem. Vyučování bylo dvouleté, po 5 zimních měsících, podle schválené osnovy. Učitelé na těchto školách byli jednak hlavní, kteří po prokázané způsobilosti k vyučování měli povinnost věnovat se, zejména po ukončení zimního běhu, vyučování dospělých a mládeže v obcích vymezené jim oblastí, jednak vedlejší z řad vynikajících praktiků nebo jiných odborníků.

Tento druh škol odpovídal nejvíce maloroľnickým potřebám za kapitalismu, kdy pracovní síla v zimě byla postradatelná.

ROLNICKÉ ŠKOLY

Tato druhá kategorie odborných zemědělských škol doznala po r. 1883 dalšího rozvoje. V Čechách bylo v letech 1883—1892 založeno dalších 12 roľnických škol, z toho 7 všeobecného charakteru a 5 specializovaných podle převládajícího výrobního směru dané oblasti. Na Moravě a ve Slezsku jich po r. 1883 bylo nově založeno již jen velmi málo.

Roľnické školy podle soustavy z r. 1884 měly poskytovat odborné teoretické a praktické vzdělání 15- až 18letým žákům, kteří vychodili jen obecnou školu, aby mohli úspěšně hospodařit na roľnických usedlostech nebo nastoupit do nižších služeb na velkostatcích. Vyučování bylo dvouleté, na každé škole byli dva řádní učitelé a několik výpomocných. K praktickému vyučování měla každá škola menší statek, který byl nikoli jen demonstrační, ale měl také dosahovat zisku.

STŘEDNÍ HOSPODÁŘSKÉ ŠKOLY

Název „rolnické školy“ označoval velikostní skupinu podniků, pro jejichž dorost byly určeny — tedy nikoli pro budoucí hospodáře na statcích a velkostatech. Proti tomu termín hospodářské školy označoval zemědělské školy bez určení velikostních skupin zemědělských podniků, pro jejichž mládež byly určeny.

Usnesení zemského sněmu z r. 1884 dalo tedy jak jasnější terminologii, tak pevnou strukturu čtyřdílného zemědělského školství. Odstranilo dosavadní názvoslovnou tříšť (hospodářské ústavy, rolnické školy, hospodářské školy, vyšší hospodářské školy), takže napříště název Vyšší hospodářský ústav v Táboře a Libverdě označoval vyšší stupeň škol než je střední hospodářská škola. Do středních hospodářských škol vstupovali patnáctiletí absolventi nižších středních všeobecných škol a měly poskytnout vzdělání potřebné k hospodaření na větších statcích jak příštím majitelům, tak úředníkům nebo pachtýřům.

Vyučování bylo tříleté; na škole byli tři řádní učitelé, suplent a několik pomocných učitelů. Praktické cvičení a demonstrace se konaly na vlastním (nebo i nájatém) statku, na pokusných polích. Absolutorium končilo maturitní zkouškou.

Střední hospodářské školy byly zřízeny přeměnou z dosavadních rolnických škol v Chrudimi, Hracholuskách u Roudnice, v Kadani (v letech 1885—1887), v Horních Heřmanicích ve Slezsku (1872), v Přerově a Novém Jičíně (1875). Až do r. 1918 trvalo tedy v českých zemích šest středních hospodářských škol, z toho tři německé (Kadaň, Horní Heřmanice, Nový Jičín). Německé školství, vzhledem k počtu zemědělců, mělo tedy velkou převahu. Až do r. 1884 bylo možno za střední zemědělskou školu považovat vyšší hospodářskou školu v Libverdě a v Táboře.

ZEMĚDĚLSKÉ ŠKOLY SE SPECIÁLNÍ VÝUKOU

Diferenciace zemědělských věd a nauk, výraznější zonální specializace v zemědělství, které se projevil s nástupem kapitalismu, daly také podnět ke zřizování speciálních škol. Myšlenka je starého data, vždyť již ve druhé polovině 18. století byla založena včelařská škola v Brně a v Novém Kníně, hedvábnická škola A m o r t o v a v Praze atd. Speciální zemědělské školy se šířily v evropských zemích v druhé polovině 19. století již všeobecně. V oblastech Evropy charakteristických svou produkcí zahradnickou, vinařskou, chmelařskou, rybářskou, včelařskou, vznikaly speciální zemědělské školy s nejrůznějším systémem výuky.

První speciální školou u nás byla ovocnářsko-vinařská škola v Troji u Prahy založená Vlastenecko-hospodářskou společností r. 1870 z iniciativy prof. L a m b l a. Vyučování bylo jednoleté, v českém i německém jazyce; trvalo od 1. února do 15. prosince. Od května do srpna se vyučovalo ráno od 5—7 hodin a od 14—16 hodin odpoledne, ostatní denní hodiny byly věnovány práci ruční v usedlosti „Popelkárka“, kde byla škola zřízena. Teprve v r. 1885 byla škola rozdělena na oddělení české a německé, poté byl změněn název na Český zemský pomologický ústav a vyučování rozšířeno na dvouleté. Absolventi se dobře uplatňovali doma i v cizině.

Později bylo zakládáno již více specializovaných škol, např. ovocnickovinařská v Mělníku a v Litoměřicích (1885), zahraniční škola v Chrudimi (1892), rolnicko-lukářská škola v Budějovicích (1886), v Humpolci (1897), v Trutnově (1888), rolnicko-chmelařská v Rakovníku (1892), chmelařsko-zelinařská škola v Zatci (1895), rolnicko-lukářská škola ve Vysokém Mýtě (1897), která od r. 1906 byla přeměněna v samostatnou školu lukářskou, a lukářská škola v Chebu (1906) pro výchovu lukářských či melioračních mistrů.

Na Moravě vznikly v téže době německá škola zahradnická a štěpařská v Brně, rolnicko-vinařská ve Znojmě, vyšší ovocnicko-zahradnická v Lednici, zemská vinařsko-ovocnická v Mikulově, český pomologický ústav v Bohunicích u Brna. Spolková škola včelařská byla zřízena r. 1914 v Kolči-Tejnici.

Do zemědělského školství se počítaly také mlékařské školy, neboť značná část mléka se zpracovávala na máslo v zemědělských podnicích. Rolnicko-mlékařská škola

v Plzni byla založena r. 1892 (od r. 1907 mlékařská škola); jejím prvním ředitelem byl vynikající učitel Rudolf Treybal. Téhož roku byla založena mlékařská škola ve Frýdlantu. Zemská mlékařská a sýrařská škola byla založena v Kroměříži r. 1902.

Speciálními školami byly školy hospodyňské, které měly poskytnout vzdělání dívkám pro vedení rolnických domácností. Zemský zákon z r. 1864 se již zmiňuje o potřebě vzdělání rolnických dcer, ale to zůstalo bez odezvy. První vznikla až v r. 1884 v Kroměříži a založila ji Jednota Záhlinicko-Kvasická, o dva roky později byla zřízena německá škola v Žilině u Nového Jičína. V Čechách vznikla hospodyňská škola r. 1887 ve Stěžerách, v r. 1894 v Českých Budějovicích, v r. 1887 v Lounech, 1890 ve Frýdlantu, 1892 v Rakovníku, 1898 v Havlíčkově Brodě, r. 1901 česká hospodyňská škola v Kateřinkách u Opavy, r. 1906 v Chrudimi a 1913 v Českém Brodě. Dokonce vznikla i klášterní hospodyňská škola r. 1902 ve Slatiňanech.

Vedle těchto škol zřizovány byly od r. 1895 též krátkodobé kursy hospodyňské při různých školách, zejména při zimních hospodářských školách.

Vyučování zemědělství při bohosloveckých ústavech ustalo již r. 1856, při reálkách ve 3. třídě od r. 1870, zato se však rozšířila výuka zemědělství na ústavech ke vzdělání učitelů (v r. 1914 na 18 ústavech v Čechách).

KOČOVNÉ VYUČOVÁNÍ

Způsob šíření zemědělského pokroku přednáškami a výukovými několika-denními kursy na venkově se vyvinul z pokrokové dobrovolné činnosti zemědělských odborníků, kteří po r. 1848 si uvědomovali nutnost zvýšit odbornou úroveň rolnictva. Tato první fáze dobrovolného přednášení byla pak od let 1870 vystřídána organizovaným kočovným vyučováním, které bylo tehdy zaváděno ve většině evropských států.

Z prvních a vynikajících přednášečů po r. 1848 nutno jmenovat A. E. Komersse, F. St. Kodyma a F. Horského. Horský proslul zejména svými polními kázáními na shromážděních rolníků. Byla to metoda vysoce účinná — vynikající odborník, jakým byla osobnost Horského, podával poučení o všech otázkách zemědělství a demonstroval nové způsoby hospodaření přímo na polích a ve stájích. Od let 1860 měli již více následovníků, z nichž vynikli zejména J. B. Lambel, J. R. Demel z Olomouce a D. Lichard na Slovensku, aj.

S rozvojem zemědělských škol přibývalo zanícených mužů nelitujících námahy ani peněz, aby mezi rolníky šířili poznání o nových způsobech hospodaření, berouce zřetel již zejména na malorolnictvo. Byli to především učitelé škol v Táboře, Chrudimi, Roudnici, v Přerově, Kroměříži a z mnoha jiných škol, kteří mají velké zásluhy o rozšíření moderních poznatků v zemědělské praxi tehdejší doby.

Úspěch tohoto prostředku šíření pokroku přiměl zemědělskou radu v Čechách r. 1876, aby svolala anketu o zdokonalení kočovného vyučování. Došlo k ustanovení prvních stálých kočovných učitelů r. 1877, jimiž byli Josef Dumek a Ant. Taussche; na Moravě byli ustanoveni stálí kočovní učitelé až r. 1891. K nim přibývali později inspektoři, konzulenté a veterináři zemědělských rad; jejich počet byl ale velmi malý, takže kočovné vyučování záviselo hlavně na učitelích zemědělských škol. Když po r. 1883 byly zakládány četné zimní hospodářské školy, rozšířila se tato služba, neboť bylo uloženo jejich učitelům věnovat se kočovnému vyučování. Zemědělské rady jim pak, když síť zimních hospodářských škol se rozšířila, stanovily obvody jejich přednáškové činnosti.

Nelze tu nezdůraznit velkou obětavost desítek a později set zemědělských učitelů, kteří v Čechách, na Moravě a ve Slezsku vykonali od let 1860—1870 až do první světové války tisíce a tisíce přednášek, většinou pěšky ve vzdálených vesnicích. Nejen že přednášeli, ale navštěvovali přímo malorolnické usedlosti a na místě radili co a jak zlepšit. Byli prvními průkopníky tehdy neorganizované poradenské služby v zemědělství, služby namáhavé a bezplatné, opírající se jen o spolupráci hospodářských spolků.

Za maďarské vlády bylo o slovenské školství velmi uboze postaráno. Jen tu a tam obecné školy poskytovaly žákům trochu poučení ze zemědělských nauk, hlavně z ovocnictví. Zemědělské školy Slováci neměli vůbec.

Zato Maďaři měli na území Slovenska dobře vybavenou Maďarskou hospodářskou akademii v Košicích, dvouletou střední hospodářskou školu v Rimavské Sobotě, dvouletou nižší školu v Brezně a zimní hospodářskou školu v Široké u Oravského Podzámku, kde se také vyučovalo slovensky podle českých zemědělských knih. Teprve po r. 1918 se síť zemědělských škol na Slovensku rozšířila.

LESNICKÉ ŠKOLY

Podobně jako zemědělské školy, tak i školy lesnické vznikaly z potřeby velkostatku vychovat si odborníky. První lesnické školy byly soukromé; byly to školy mistrovské a zakládali je od konce 18. století feudální velkostatkáři na různých místech. Obyčejně i tyto školy brzy zanikaly, většinou nedostatkem podpory.

Počátky vyššího teoretického učení lesnického datují se z r. 1849, kdy působil až do r. 1868 na polytechnice v Praze jako docent věd lesnických Christoph Liebig, a to bez jakékoli odměny od státu nebo země.

Pro výchovu lesních úředníků byla zřízena r. 1852, spolkem k tomu založeným, soukromá lesnická škola v Úsově na Moravě, která obdržela právo veřejnosti a zahájila výuku se čtyřmi učiteli. Po 15 letech přesídlila do Sovince v uničovském okrese na Moravě a r. 1896 do Hranic. V Cechách zahájila činnost lesnická škola r. 1851 v Bělé pod Bezdězem s pěti učiteli a jedním asistentem; pro nedostatek podpory zanikla již po 10 letech. Avšak ihned se vytvořil spolek pro lesnické školy, znovu byla otevřena a lépe vybavena; r. 1904 byla přeložena do Zákup.

Vyučování na všech lesnických školách se dělo, na rozdíl od škol zemědělských, pouze německy. Pokusy o zavedení výuky v českém jazyce, např. v Bělé, byly pokaždé ihned potlačeny. Feudální a poté kapitalističtí velkostatkáři nepřipustili češtinu do lesnických škol.

České lesnické školství začíná 1. ledna 1885, kdy bylo zahájeno se 12 žáky vyučování v prvním ročníku lesnického oddělení rolnické školy v Písku, zásluhou jejího ředitele L. Burket a. Již za dva roky poté byla přeměněna na dvouletou školu revírnickou. Měla dobrou učební osnovu a požadovala na uchazečích předchozí vzdělání — nižší střední školu nebo 3 třídy měšťanské školy a rok praxe. Tím se počala vyrovnávat školám středním. Úspěchy, kterých škola dosáhla, způsobily, že od r. 1899 byl založen další dvoutřídní lesnický ústav pro výchovu správních úředníků, který doplnil školu revírnickou. Lesnické ústavy písecké mají velkou zásluhu pro rozvoj české samostatné tvorby lesnické jak v praxi, tak i ve vědě.

VYUČOVÁNÍ ZEMĚDĚLSKÉ TECHNOLOGIE (ZEMĚDĚLSKÉHO PRŮMYSLU)

Do souboru zemědělských nauk patřila i výuka v oboru zemědělského průmyslu (dnes potravinářského průmyslu). Všechna encyklopedická zemědělská literatura až do poloviny 19. století obsahovala i výklad o zemědělském průmyslu, o zemědělské technologii.

Tento výraz pro označení dalšího zpracování zemědělských výrobků v samostatných výrobních (podnicích) se rozšířil v polovině 18. století, v období zakládání manufaktur. Termínem „technologie zemědělská“ se označovala jak praktická činnost zpracovatelská, tak nauky zabývající se výrobními procesy v zemědělském průmyslu. Výraz se ujal zvláště po vystoupení německého kameralisty J. Beckmanna, který r. 1776 vydal knihu „Anleitung zur Technologie“, do níž zahrnoval mlynářství, sladařství, pivovarství, olejnictví, ale také i cihlářství, pálení vápna atd.

Výuka o zemědělském průmyslu byla také zařazena do učebních osnov zemědělských škol všech stupňů, zejména pak na táboorské hospodářské akademii a na fakultách zemědělských, kde byly zřízeny katedry (ústavy) zemědělské technologie.

Samostatnou českou školu pivovarskou (tehdy nazvanou sladovnická) v Praze založil r. 1868 prof. Antonín Bělohoubek. O rok později přešla do majetku Společenstva pražských sládků. Druhá vyšší pivovarská škola vznikla v Praze r. 1911. Prof. Bělohoubek dal r. 1875 podnět rovněž ke zřízení lihovarské školy v Libni.

Na pražské technice byly zahájeny samostatné přednášky z technologie kvasného průmyslu v r. 1833 profesorem K. J. N. Ballingem (1805—1868); později byly zařazeny i přednášky z jiných oborů zemědělského průmyslu (cukrovarnictví apod.).

VYSOKÉ ŠKOLSTVÍ ZEMĚDĚLSKÉ

Bylo ukázáno, jak ztroskotaly snahy o zřízení vysoké školy zemědělské v Čechách na záporném stanovisku rakouského ministerstva orby v r. 1849 a neprovedením zemského zákona z r. 1864, jenž poprvé vyhlásil třístupňové zemědělské vzdělání. Vysoké učení hospodářské (zemědělské) se mělo podle tohoto zákona zřídit jako zemský ústav v Praze s úkolem, aby pěstovalo vědy v oboru zemědělství a lesnictví a poskytovalo vědecké vzdělání, kterého nelze nabýt ani na hospodářských školách druhého stupně, ani na universitách nebo polytechnikách. Absolventi druhého stupně mohli přestoupit na stupeň třetí — na vysoké učení hospodářské.

Nový popud ke zřízení vysoké školy zemědělské byl dán v r. 1867. Když bylo tehdy zřízeno podruhé ministerstvo orby ve Vídni, svolalo do Vídně sjezd zemědělců, aby řešil potřebu zemědělských škol. Sjezd se usnesl na důležitosti zemědělských škol a žádal, aby se zřídila z říšských prostředků vysoká škola zemědělská.

Zástupci Vlastenecko-hospodářské společnosti žádali, aby Vysoká škola zemědělská byla zřízena v Praze, ale Vídeň nevyhověla. Byly proto svolány sjezdy hospodářů z Čech v letech 1869 a 1870 do Prahy, které žádaly vybudování této školy v Praze. Vlastenecko-hospodářská společnost rozeslala usnesení sjezdů zemskému výboru žádajíc, aby plnil usnesení z r. 1864 o zřízení Vysokého učení hospodářského v Praze. Když neuspěla, hledala jinou cestu. Požádala r. 1871 český polytechnický ústav v Praze (českou techniku) o společné jednání, jež by vedlo ke zřízení vysokého učení zemědělského při technice. Uváděla, že mnohaletá její jednání se zemským výborem vedla k tomu, že bude ustavena anketní komise. Katedru zemědělství při technice převzal mezitím po Lumbeovi r. 1867 J. B. Lambel, který od té doby horlivě usiloval o zřízení úplného vysokého učení zemědělství a podal anketní komisi nové návrhy.

Naděje, že taková škola bude v Praze založena, byly i tentokrát zmařeny rozpustěním zemského sněmu r. 1871 a perzekucí české opozice rakouskou vládou, která také o rok později rozpustila Vlastenecko-hospodářskou společnost.

Namísto v Praze vznikla Vysoká škola zemědělská (Hochschule für Bodenkultur) r. 1872 ve Vídni, jako náhrada za ztracené dosavadní německé vysoké

učiliště ve Starých Hradech (dnešní sídlo Vysoké školy zemědělské v Maďarsku, jižně od Bratislavy), které s celým územím se dostalo po r. 1867 k Uhersku.

Bylo to řešení nekompromisní vůči požadavkům českých zemí, kompromisní vzhledem k názorům v té době živě diskutovaným, zda mají být zakládány jako nejvyšší stupeň zemědělských škol zemědělské fakulty při dosavadních univerzitách a technikách nebo samostatné zemědělské akademie.

Zásahu na rozšíření zemědělských akademií jako zemědělských škol vyšší úrovně než střední zemědělské školy má nesporně Albrecht Th a e r, který v 1. díle svého Anglického zemědělství uveřejnil pojednání o „ideích k založení akademie zemědělské anebo určení většího statku k pokusům a vyučování“. Tehdejší katedry kamerálních věd existující na většině německých universit nevyhovovaly, protože je vedli profesori neznalí zemědělské praxe a mimoto katedry neměly školní statky k praktické výuce.

Th a e r vyšel ze zásady, že vyšší zemědělské školy mají být založeny vždy na velkém statku, vyučování má být dvouleté; první rok teoretická výuka, druhá rok školení v racionálním provádění všech pracovních a výrobních procesů a v řízení.

Myšlenka nebyla nijak nová, takové vyšší zemědělské školy existovaly již před Th a e r e m v různých evropských státech. Vždyť i Vlastenecko-hospodářská společnost v Praze r. 1811 usilovala o zřízení podobného učiliště. Takové školy ve spojení se statkem vznikly i v Krumlově na samém konci 18. století, v Keszthely v Uhersku a jinde. Rozdíl spočívá však v tom, že Th a e r, který znal všechny současný vývoj v zemědělském školství, založil v Möglinu vyšší zemědělský ústav nazvaný akademií zemědělskou. Už sám název byl šťastně volen pro označení školy vyššího než středního stupně. Sloužila synům statkářů, kteří pak přebírali hospodaření na zděděných statcích, i pro nastávající hospodářské úředníky, kdežto krumlovská a keszthelyská škola byly určeny pro vlastní soukromou výchovu úředníků na ohromných a početných panstvích S c h w a r z e n b e r s k ý c h (vlastnili na 2,5 tisíce km² veškeré půdy v Čechách) a F e s t e t i c s o v ý c h v Uhrách. Tyto dvě školy byly tedy soukromé dvojnásobně — jak z hlediska majitele školy, tak z hlediska příštího působistiště absolventů. Škola Th a e r o v a, i když soukromá, byla veřejná v tom smyslu, že její absolventi vykonávali své povolání jinde než na Th a e r o v ě statku.

Jen keszthelyské škole se podařilo udržet se jako akademie do r. 1863 a od té doby jako vysokoškolské učiliště; krumlovská škola zanikla jako ryze soukromé učiliště po 50 letech svého trvání.

Věhlas Th a e r ů v způsobil, že vzor jeho möglinské akademie působil iniciativně. O 16 let později byla založena akademie v Hohenheimu (1818) a do r. 1858 vzniklo v německých zemích deset dalších akademií. V letech 1820 vyslovil profesor J. G. S c h u l z e poprvé myšlenku, že vyšší zemědělské ústavy mají být spjaté s universitami. Vycházel z názoru, že universitní spojení dá posluchačům vyšší teoretické vzdělání; uváděl však i jiný důvod, který patrně byl rozhodující. Universita v Jeně byla tehdy centrem německého buršáctví, odkud se šířily po napoleonských válkách bojovné myšlenky německého nacionálního obrození. Spojení zemědělské akademie s universitou by zapojilo i posluchače zemědělství lépe do německých snah. Úkolem velkostatkářů je, tvrdil S c h u l z e, „naučit se na školách nejen jak racionálně hospodařit, ale jak současně vykonávat patřičný vliv na své druhy v povolání a hlavně na celý německý národ“. A „tuto míru vzdělání“, praví S c h u l z e „mohou dát jen university“. Byla to tedy myšlenka ovládnutí německé politiky junkery, myšlenka, která byla pak plně realizována.

J. G. S c h u l z e uskutečnil přímé spojení jím založené zemědělské akademie s universitou v Jeně r. 1826. Úspěšnému působení S c h u l z o v u lze připisat, že vyšší zemědělské ústavy zřízené v r. 1847 a 1851 v Poppelsdorfu a ve Weende byly současně spojeny s universitami v Bonnu a Göttingen.

Názor o nutnosti spojení vysokých škol zemědělských s universitami hájil poté v Německu zvláště zdařile Justus L i e b i g. Ve své řeči r. 1861 v bavorské akademii věd „udeřil na velký zvon“, když dokazoval, z nedostatečné informovanosti, že aka-

demie zemědělské nejsou schopny plnit své úkoly jako vysokoškolská učiliště. Pod vlivem autority Liebigovy došlo pak k zániku mnohých akademií a jejich místo zaujala nová zemědělská oddělení — např. v Halle r. 1863, nazvané institutem — (založil jej Julius Kühn, známý zemědělský vědec). V ostatních evropských zemích byl vývoj různý. Vysoká škola zemědělská v Moskvě založená r. 1867 existovala jako samostatná zemědělská akademie, podobně tomu bylo i v jiných zemích. Založená vídeňská vysoká škola zemědělská nepřiklonila se ani k universitě, ani k typu akademií s výukou spojenou přímo se statkem.

Nedostalo-li se Praze vysoké školy zemědělské při technice, dostalo se výuce zemědělství, zvláště ekonomiky, velké posily v prof. J. B. L a m b l o v i, který od r. 1867 přejal vedení katedry zemědělství na české technice, zvané tehdy polytechnický ústav. L a m b l, všestranně vzdělaný, vynikající zemědělský spisovatel, přednášel nejen celé polní hospodářství, ale po M i c h n o v i druhý předmět — zemědělskou справоведу. Přednášel německy a česky a po rozdělení utrakvistické polytechniky r. 1869 přešel na nově vytvořený český polytechnický ústav, kde pak působil do r. 1897.

Němečtí profesori svolili k rozdělení pražské utrakvistické polytechniky, protože se domnívali, že česká polytechnika se neudrží, že absolventi s českým vysvědčením nenajdou ve světě obživu, a že se ještě rádi vrátí do náruče německé techniky. V tom se ovšem zklamali. Profesori a studenti se dali s nadšením do práce. Brzy se dostavily úspěchy v české vědecké práci a v inženýrské práci absolventů docházející uznání doma i za hranicemi.

Druhý pokus o zřízení zemědělské fakulty (po jeho návrhu z r. 1864) učinil prof. L a m b l r. 1874 při jednání o převedení polytechnických ústavů ze zemské správy ke státu. Vypracoval pamětní spis, který podal profesorský sbor vládě; v něm se žádalo zřízení zemědělského odboru po vzoru německé polytechniky v Rize, ve Švýcarech a v Německu. Žádal, aby alespoň dva profesori přednášeli zemědělské nauky, zatímco přípravné předměty by převzali dosavadní profesori polytechnického ústavu. Vláda byla toho názoru, že i Čechům stačí německá vysoká škola zemědělská ve Vídni. Tak tomu bylo v r. 1881, kdy znovu žádal profesorský sbor české techniky ministerstvo vyučování ve Vídni o zřízení odboru kulturně inženýrského (pro meliorace) a zemědělského. Nyní vláda výslovně odpověděla, že stačí vysoká škola zemědělská ve Vídni. Pokud jde o odbor kulturně inženýrský — zněla další odpověď vlády — není třeba takových zvláštních škol, neboť meliorace dosud tak nepokročily a takové školy nemají dokonce ani v Německu a v Itálii, kde meliorace dosáhly vysokého stupně. Bylo již uvedeno, že usnesení zemědělské rady z r. 1883 a zákon z r. 1884 o zemědělských školách předvídalých zřízení vysoké školy zemědělské, vyzněly na prázdno.

Vídeňská vláda nejenže nepovolila vysokou školu zemědělskou Čechům, ale byly jí nevhod i velké úspěchy vyšší hospodářské a hospodářsko-průmyslové školy tábořské. Původně byli přijímáni v Táboře za posluchače absolventi nižších škol středních. Počínajíc r. 1876/7 byli přijímáni již pouze do přípravného ročníku a škola byla proměněna v tříletou. Do prvního ročníku mohli vstoupit jen ti, kdo vykonali zkoušku a měli praxi.

Vláda si nepřála vzestupný vývoj tábořské školy, jen aby se svou úrovní nepřiblížila vysoké škole zemědělské ve Vídni. Proto žádala již před r. 1881, aby škola snížila svou úroveň jak fakticky, tak i názvem, což vzbudilo v českých kruzích velký odpor. V r. 1884 byla škola přeměněna ve Vyšší hospodářský ústav zemský s dvouletým vyučováním a bylo předepsáno středoškolské vzdělání s maturitou.

Vysokoškolského charakteru nabyla tábořská škola v r. 1900, kdy byla re-

organizována na „Akademii hospodářskou“ a přijímala posluchače s maturitou. Vykonal velkou práci pedagogickou, vědeckou i výzkumnou; studovalo na ní mnoho posluchačů ze slovanských zemí.

Táborská akademie hospodářská soustředila vynikající učitelské síly. Působili tu především profesori F. Farský (který již r. 1874 založil při škole hospodářsko-chemický výzkumný ústav), dále F. Šitenský (redigoval první českou zemědělskou encyklopedii „Hospodářský slovník naučný“), Josef Munzar (autor mnoha dobrých učebnic o rostlinné výrobě), B. Erben, K. Holý (zakladatel našeho travního semennářství), J. B. Lambl, F. Bolech aj. Při akademii bylo zřízeno sedm výzkumných stanic zemědělských, které lze označit jako první český komplex výzkumných ústavů. Jejich výzkumná práce došla velkého uznání doma i za hranicemi. Táborská akademie se stala předchůdkyní Vysoké školy zemědělské v Brně.

Na Moravě usilovali po dlouhá desetiletí o zřízení vysoké školy zemědělské. Již r. 1863 doporučoval její zřízení zemský výbor na základě dobrozdání F. S. Schindlera a osnov P. Chlumeckého. Zemský sněm vyzval vládu ke zřízení vysoké školy zemědělské, což se nestalo. Stejně tak byly marné i další pokusy zemského výboru na Moravě v r. 1873 a České hospodářské společnosti moravské v r. 1905.

Popud k založení vysoké školy zvěrolékařské vyšel z kruhů českých zvěrolékařů již v r. 1891, poté r. 1894, ale až do r. 1918 mohli Češi a Slováci studovat jen ve Vídni na německé zvěrolékařské vysoké škole (její původ sahá do r. 1771), maďarské v Budapešti (z r. 1826), polské ve Lvově (z r. 1881); v Brně byla zřízena r. 1919.

Prolomení zásady, že i neněmeckým národům Rakouska stačí vysoká škola zemědělská (Hochschule für Bodenkultur) ve Vídni, přišlo z Krakova, kde si r. 1890 Poláci vymohli zřízení zemědělského odboru při právnické fakultě krakovské university. Oživly proto snahy o založení vysokých škol zemědělských v našich zemích a na četných táborech rolnického lidu v letech 1888—1889 se požadovalo splnění tohoto požadavku. Na táborech mluvili zejména prof. Stoklasa a dr. Pacák. Teprve v dubnu 1897 se o tom jednalo ve vídeňském ministerstvu školství, avšak pro odstoupení Badeniho vlády (která vydala jazyková nařízení, podle nichž po dlouhých staletích byla povolena čeština jako vnitřní úřední jazyk) a pro odpor německého šovinismu bylo jednání odloženo a po dlouhých průtazích bylo konečně 26. října 1906 povoleno zřízení zemědělského odboru na české technice v Praze.

Mezitím došlo r. 1897 k zásadní změně ve výuce zemědělství na dosavadní stolici polního hospodářství při české technice (založené dekretem ze dne 24. 8. 1776 na universitě, odkud byla r. 1812 přiřazena k pražské technice). Prof. Lambl odešel toho roku na odpočinek a jeho nástupce, prof. Stoklasa, který se o zřízení vysoké školy zemědělské, podobně jako Lambl, velmi zasloužil, zavedl specializaci ve výuce místo dosavadního encyklopedického přednášení. Základní nauky přírodopisné byly na technice již dávno. Od r. 1901 do r. 1906 byli přibráni nově — mimo prof. Stoklasu, který přednášel nauku o produkci rostlinné — další odborníci z oboru veterinářství, fyziologie, patologie domácích zvířat, z chemie, mlékařství, fytopatologie aj.

Nově zřízený zemědělský odbor se spojil s dosavadními odborníky zemědělskými v úplnou školu zemědělskou fungující pod názvem zemědělského odboru při technice. Přibyli další odborníci; vytvořily se části zemědělské a lesnické výuky, jež vyjádřil název: Vysoká škola zemědělského a lesního inženýrství. Českému zemědělství se zřízením této školy dostalo vrcholného článku v jeho rozvoji. V prof. Stoklasovi měla škola dobrého organizátora.

V roce 1966 uplynulo 190 let od založení katedry zemědělství na pražské universitě, 60 let od založení vysoké školy zemědělské v Praze. Před dvěma roky tomu bylo 100 let, kdy byla zavedena první ucelená soustava zemědělského školství v Českých zemích — je tomu 100 let, kdy na základě zákona z r. 1864 byly založeny významné zemědělské školy v Táboře a Libverdě. Tato jubilea dávají příležitost k hodnocení vývoje zemědělského školství za kapitalismu.

Za feudalismu nebyla jednotná soustava zemědělského školství. Zemědělské a lesnické školy byly zakládány od konce 18. století feudálními velkostatkáři pro výchovu úředníků na panstvích. Po zrušení feudalismu v r. 1848 sílily hlasy po soustavnějším zakládání zemědělských škol i pro rolníky, a tak došlo k vydání zákona zavádějícího:

1. soustavu školství nižšího, středního a vysokého (které nebylo uskutečněno),
2. princip škol veřejného rázu namísto škol soukromého rázu,
3. zásadu oblastních škol — pokud možno v hlavních oblastech zemědělských,
4. jednodušší soustavu ve výuce namísto roztržitosti dosavadních osnov,
5. český jazyk vyučovací do českých zemědělských škol.

O uskutečnění této soustavy mají vynikající zásluhu A. E. K o m e r s a J. B. L a m b l. Zemědělské školy byly později reorganizovány a zvláště pak od let 1880 rozšiřovány v jednotlivých oblastech. Do r. 1918 neměly ještě dostatečnou podporu země a státu.

Usnesením zemského sněmu r. 1884 bylo zdůrazněno, aby již v obecných školách byly položeny základy vyučování zemědělství, a aby byly zakládány tzv. pokračovací zemědělské školy se zimní výukou pro mládež nad 14 let. Návštěva byla dobrovolná, nebylo odborně vzdělaných učitelů ani dobrých osnov a učebnic, takže tyto školy nedoznaly velkého rozšíření. Zimní hospodářské školy byly zřizovány od r. 1884, vyučování trvalo dva roky po 5 zimních měsíců. Učitelé těchto škol byli pověřeni zemědělským poradenstvím (tzv. kočovné vyučování), kterého se účastnila značná část učitelů zemědělských škol. První stupeň zemědělských škol měl dvě složky: vedle zimních škol také dvouleté rolnické školy s celoročním vyučováním. Střední školy byly tříleté, z nich vynikající úroveň měly školy v Chrudimi, Roudnici a Přerově. Od druhé poloviny 19. století šířily se také specializované školy — zahradnické, ovocnářské, vinařské, chmelářské, lnářské, lukařské, včelařské i školy potravinářské (mlékařské aj.). České vyučování na lesnických školách začalo teprve v r. 1885.

Více než 150 let se usilovalo v českých zemích o zřízení vysoké školy zemědělské, o niž žádala rovněž usnesení zemského sněmu z r. 1864. Po dlouhých jednáních, v nichž vídeňská vláda odpírala českému zemědělství vysokou školu, došlo k jejímu zřízení r. 1906.

O zemědělské školství na Slovensku bylo velmi uboze postaráno a pokud bylo, bylo jen maďarské. Teprve po r. 1918 se síť zemědělských škol na Slovensku rozšířila.

I když nově zřizované školy za kapitalismu nyní zpřístupnily vzdělání pro mládež z větších rolnických hospodářství, synové a dcery malých rolníků mohli

мало využít této možnosti pro nedostatek finančních prostředků a velké pracovní zatížení.

Teprve s rozvojem socialistického zemědělství po roce 1945 stalo se zemědělské vzdělání ve všech stupních všeobecným a dostupným pro všechny zemědělské družstevníky v husté síti škol všech druhů.

Došlo dne 29. 11. 1965

Literatura

1. ADÁMEK, K.: Počátky zemědělského školství v Čechách. = In: Školní zpráva hospodářské školy v Chrudimi, 1908/9. — 2. BRÁF, A.: Příspěvek k dějinám zemědělského vyučování v Čechách. = „České listy hospodářské“, Praha, 1896. — 3. ČERNÝ, V.: První rok na rolnické škole v Rabině. = „Čs. zemědělec“, Praha, 1924. — 4. ERNEST, A.: Vysoké školy 1705-1917. = In: Registrace výstřížků, Archiv ministerstva zemědělství, č. 94 a další. — 5. FARSKÝ, F.: Příspěvky k dějinám hospodářského školství, Praha, 1920, 1922. — 6. GRUBER, J.: Politika odborného školství. = „Česká politika“, sv. V, Praha, 1911. — 7. LAMBL, J. B.: Zemědělské školství v Čechách. Příspěvky k dějinám zemědělství v Čechách. Praha, 1891. — 8. LOM, F.: Vývoj zemědělství a zemědělského vzdělání v Čechách. = In: Sborník VŠZ, Praha, 1957. — 9. SITENSKÝ: Hospodářský slovník naučný, I-IV. Praha, 1905-1924. — 10. STOKLASA, J.: Vznik a vývoj vysoké školy zemědělské v Praze. = „Věstník ČAZ“, Praha, 1932

Развитие сельскохозяйственного образования при капитализме до 1914 г.

В 1966 г. исполнилось 190 лет со дня основания кафедры сельского хозяйства в пражском Университете, 60 лет со дня основания Сельскохозяйственного института в Праге, а два года назад отмечалось 100 летие со дня введения первой цельной системы сельскохозяйственного школьного дела в Чехии и Моравии, а также со дня основания выдающихся сельскохозяйственных училищ в городах Табор и Либверда в Чехии. Эти юбилеи предоставляют нам случай подвести итоги развития.

В эпоху феодализма было основано несколько сельскохозяйственных училищ (в конце XVIII века) крупными феодалами для нужд их чиновников. Лишь после 1848 г. вышел закон о введении системы низшего, среднего и высшего образования (что не было осуществлено), а именно школ общественного характера, с единой учебной программой.

В 1884 г. было подчеркнуто, чтобы уже в начальных школах были положены основы сельскохозяйственного обучения. В том же году, наряду с существующими двухлетними и трехлетними средними сельскохозяйственными училищами (с 1860 г.), были основаны также двухлетние зимние школы. Преподаватели этих школ должны были вести амбулаторное сельскохозяйственное обучение среди земледельцев в селах. Среди этих преподавателей нашлось немало заслуженных и самоотверженных учителей. Распространялись также специальные сельскохозяйственные школы (садоводческие, плодородческие, виноградарские, хмелеводческие, льноводческие, луговодческие, пчеловодческие и пищевого направления).

Обучение на чешском языке впервые было введено в сельскохозяйственном училище в Рабине в 1850 г., а в лесных школах — лишь в 1885 г. Венское правительство продолжало свое германизационное стремление в Чехии и Моравии вплоть до второй половины XIX столетия, подобно тому, как венгерское правительство не допустило существование словацких школ до 1918 г. Свыше 100 лет продолжалось стремление создать в Чехии сельскохозяйственные институты, что было осуществлено лишь в 1906 году.

Создаваемые школы были в эпоху капитализма доступны для детей помещиков и зажиточных крестьян, сыновья же и дочери мелких крестьян в эти школы не попадали из-за недостатка средств и из-за большой рабочей нагрузки. Сельскохозяйственным рабочим сельскохозяйственное образование было совсем недоступно.

Лишь благодаря развитию социалистического сельского хозяйства с 1945 г. сельскохозяйственное образование в школах всех степеней стало всеобщим и доступным для всех трудящихся крестьян.

Development of Agriculture Schools in the Capitalist Era up to 1914

In 1966 there have elapsed 190 years since the foundation of a chair of agriculture at the Prague university, sixty years from the foundation of the Agricultural University in Prague, and two years ago hundred years had passed from the introduction of the first complete system of agricultural schools in the Bohemian lands and the foundation of the important agricultural schools in Tábor and in Libverda in Bohemia. These anniversaries present an opportunity for evaluating the development.

In the feudal era, a number of agricultural schools were established since the end of the eighteenth century by owners of large estates for their own employees. Not earlier than after 1848 a law was promulgated, introducing a system of lower, secondary and university-type (not realized) schools of public character with uniform curriculums.

In 1884 it was emphasized that agricultural instruction should begin already in primary schools. Besides the already existing two- and three-years' agricultural secondary schools (since 1860), two-years' winter schools were established in the same year. The teachers of these schools were entrusted with ambulatory instruction of farmers in the country. Among these teachers were many devoted workers of merit. At this time, also specialized agricultural schools were introduced in increasing numbers (for gardeners, fruit growers, vine growers, hop planters, flax producers, meadows, bee-keepers, as well as schools for the food industry).

Instruction in the Czech language was first introduced at the agricultural school in Rábin in 1850, while Czech teaching at forestry schools began only in 1885. The government in Vienna proceeded in its Germanizing efforts in the Bohemian lands almost up to the end of the nineteenth century, while the Hungarian government did not admit Slovak schools up to the year 1918. Endeavours to establish an agricultural university in Bohemia were going on for more than 100 years, before this plan could be finally realized in 1906.

In the capitalist era, the newly established schools offered the possibility of education for children of great land-owners and large farmers, but not to sons and daughters of small farmers in consequence of shortage of money and time. These schools were quite inaccessible to agricultural labourers.

It was only the advance of socialist agriculture after the year 1945 that rendered professional training accessible to all farmers.

Entwicklung des landwirtschaftlichen Schulwesens im Kapitalismus bis zum Jahre 1914

Im Jahre 1966 verliefen 190 Jahre seit der Gründung des Lehrstuhls der Landwirtschaft an der Prager Universität, 60 Jahre seit der Gründung der Landwirtschaftlichen Hochschule in Prag, und vor zwei Jahren verliefen 100 Jahre, wo das erste festgefügte System des landwirtschaftlichen Schulwesens in den böhmischen Ländern eingeführt wurde, und wo die hervorragenden landwirtschaftlichen Schulen in Tábor und Libverda gegründet wurden. Diese Jubiläen geben eine Gelegenheit zur Bewertung der Entwicklung.

Während des Feudalismus wurden einige landwirtschaftliche Schulen vom Ende des 18. Jahrhunderts mit Hilfe von feudalen Großgrundbesitzern für den Gebrauch ihrer Beamten gegründet. Erst nach dem Jahre 1848 wurde das Gesetz herausgegeben, das das System eines niedrigeren, mittleren und hohen Schulwesens, und zwar Schulen öffentlichen Charakters, mit einheitlichen Lehrplänen einführt.

Im Jahre 1848 wurde betont, daß man bereits in den Volksschulen mit den Grundzügen der Landwirtschaft beginnen soll. In demselben Jahre wurden neben der bisherigen zweijährigen und dreijährigen landwirtschaftlichen Mittelschulen (seit dem Jahre 1860), auch zweijährige Winterschulen gegründet. Die Lehrer dieser Schulen wurden mit dem ambulanten landwirtschaftlichen Unterricht der Bauern am Dorfe betraut. Unter diesen waren viele verdiente und opferwillige Lehrer. Es verbreiteten sich auch schon spezielle landwirtschaftliche Schulen (Gartenbauschulen, Obstbauschulen, Weinbauschulen, Hopfenbauschulen, Flachsbauschulen, Wiesenbauschulen, Imkerschulen und Lebensmittelschulen).

Der Unterricht in tschechischer Sprache wurde zuerst an der landwirtschaft-

lichen Schule in Rabině im Jahre 1850 eingeführt, der tschechische Unterricht an den Forstschulen fing erst im Jahre 1885 an. Die Wiener Regierung schritt in ihrer Germanisierungsbestrebung in den böhmischen Ländern bis tief in die zweite Hälfte des 19. Jahrhunderts fort, ähnlich wie die ungarische Regierung hat sie die slowakischen Schulen bis zum Jahre 1918 nicht bewilligt. Mehr als 100 Jahre bemühte man sich in Böhmen um die Gründung der landwirtschaftlichen Hochschule, zu welcher es erst im Jahre 1906 kam.

Auch wenn die neu gegründeten Schulen während des Kapitalismus der Jugend von Großgrundbesitzern und größeren Bauern die Bildung zugänglich machten, konnten Söhne und Töchter von Kleinbauern an diese Schulen wegen Geldmangel und großer Arbeitsbelastung nicht aufgenommen werden. Den Landarbeitern wurde das landwirtschaftliche Schulwesen gänzlich verweigert.

Erst mit der Entwicklung der sozialistischen Landwirtschaft, nach dem Jahre 1945, wurde die landwirtschaftliche Bildung in sämtlichen Graden für alle Werktätigen in der Landwirtschaft allgemein und zugänglich.

Adresa autora:

Prof. dr. inž. František Lom, DrSc., Vysoká škola chemickotechnologická, katedra ekonomiky potravinářského průmyslu, Praha-Dejvice, Technická 5
